

Akademický rok 2021|/2022

Diplomová práce – posudek oponenta

Jméno a příjmení studenta: BcA. Jakub Polách

Název práce: Memetodologie

Slovní hodnocení:

Autor vynalézavě a inspirativně analyzuje roli a váhu pojmu „mem“ v procesu transformace asymetrického, autoritativně regulovaného veřejného prostoru v neregulovatelnou mediasféru, v níž převládá symetrická komunikace v sociálních sítích a kterou obecně charakterizuje (zejména v posledním desetiletí) radikální vzpoura proti mainstreamově definované realitě. Zvolení Donalda Trumpa prezidentem USA bylo zlomovým momentem v našem vnímání této proměny; mainstreamová média a akademické elity ji interpretovala jako katastrofický důsledek nové kontro-hegemonie internetových memů v mediasféře, která nebezpečně rozvrátila regulované prostředí veřejných diskuzí. Autor to považuje za důsledek široké dostupnosti grafických editorů, umožňujících tvorbu „obrázkových, zvukových nebo jiných memetických koláží“.

Pojem „mem“ se poprvé objevuje v díle *Sobecký gen* (1976) biologa Richarda Dawkinse, který tak definuje formulace, představy, obrazy, které spolu soutěží sobecky a bezohledně o replikaci v myslích lidí, a které vytváří postupně kolektivní *memofondy* etnických, národních a sociálních skupin, například křesťanství, v němž se navzájem míchají a posilují memy jako modlitba k všemocnému Bohu-otci, zmrtvýchvstání, poslední soud, pekelné tresty atd. Tak jako sobecké geny si staví organismy, aby se replikovaly v čase (naše těla jsou nástrojem přenášení genů), i memy si staví v lidských myslích ideologické „memplexy“ s jediným cílem – úspěšně se replikovat.

Velkou otázkou v kontextu Dawkinsovy teorie bylo napětí mezi geny a memy: udrží geny kulturu na řetězu, nebo se memy utrhnou, budou se vyvíjet proti genovým příkazům, a genofond nenapravitelně poškodí? Jsou memy potenciálně mocnější replikátory než geny? Jinak řečeno: mohou škodlivé memy nakazit celou mediasféru a rozložit demokratické společnosti?

Memetická teorie kultury navržená Dawkinsem působila dlouho cynicky, zdálo se nelegitimní aplikovat pojem „mem“ na lidskou kulturu, jejímž podstatným rysem má být „veřejně regulovaný spor“ o alternativní ideje, v němž – jak připomíná autor odkazem na dílo Berardiho - univerzální zobecňující rozum (a) vzdoruje kriticky tlaku rychle se replikujících pocitů a nálad a (b) prosazuje „racionální“ kolektivní cíle. V mediasféře, v níž mají hegemonii sociální sítě a pozornost je tu regulována tak, aby se člověk utvrzoval v replikování svých extremizovaných postojů, memetická vize kultury získala varovnou přesvědčivost. V tomto novém internetovém ekosystému jsou memy sdělení, v nichž je redukováno na minimum „komunikační tření“, tedy vše, co oslabuje jejich schopnost virálně se replikovat v sociálních sítích (především je třeba paralyzovat dialogickou otevřenost k argumentům druhých).

Z autorovy analýzy plyne nepřímý důležitý závěr: memetická antidialogičnost není jen formou sdělení, ale sama je sdělením. Je možné úspěšně vzdorovat pravicovým memům „šířením opačných memů“? Pojmy, s nimiž pracuje kritická (levicová?) kultura, jsou výsledkem argumentující abstrakce, jsou proto jen těžko *memetizovatelná*, pokus o memetizaci argumentů například knihy Marka Fishera *Reálný kapitalismus* byl jen málo úspěšný. Je to přirozené: hlavní inspirací Fisherovy knihy je hledání antikapitalistického *univerzalizmu*, ne antikapitalistického partikularismu – například identitárně a teritoriálně legitimizovaných vzpour proti systému. Takový pojem nelze redukovat na rychle se replikující mem.

Podrobně autor analyzuje klíčovou roli v šíření memů dvou kreslených postaviček: jedna *doomerská* Wojak, šířící memy beznaděje a bezvýchodnosti, a druhá, zprostředkující radikálně pravicové názory - *Pepe the Frog* (Pepík žabák): „Zatímco Pepe je symbolem suverénního vystupování a svými ironickými poznámkami se dovede dostat lidem pod kůži, Wojak je jeho naprostý opak. Představuje jedince, kteří si připadají neschopně a dostávají se do stavů, které sami nedovedou kontrolovat. Když si tito uživatelé z někoho dělají srandu, jsou *Pepe*, ale uvnitř přitom zažívají Wojakovo zoufalství...“. Zde by možná prospěla hlubší konfrontace s postavičkami typickými pro antisystémové vzpoury šedesátých let, třeba Charlieho Browna.

Autor ukazuje, že úspěch ultrapravicových memů a rozsáhlá relegitimizace rasismu a nenávisných projevů, vyústějících někdy v masové vraždy, odhaluje deficit sebeorganizace „všeobecného intelektu“ (Marxův pojem), shrnovaný často ve formuli – „levice neumí memovat“. Představa, že platformizace komunikace nabízí silám usilujícím o osvobozující „sebeorganizaci všeobecného intelektu“ novou velkou šanci, je ale iluzivní, memetizace komunikace souzní především s pravicovou „maschilistickou“ potřebou zjednodušující, antidialogické a jednoznačné identifikace se se sdělením.

Autorovu otázku lze formulovat i takto: je možné bojovat proti memům kontromemy vehikulujícími opačné instance? Není memetizace sama už politickým postojem, jakousi vzpourou proti komplexnosti světa? „Vytvářejte memy, zveřejňujte memy, šířte memy, je to účinnější než manifesty“ - čteme v manifestu vraha z mešity na Novém Zélandě.

Mainstreamová média a tradiční politické strany pořádají hon na destruktivní desinformační záplavu, jak označují rychle se šířící memy zjednodušení a identifikace, jako je třeba teorie spiknutí nebo vyvolávání strachu z uprchlíků. Informace se liší od memů především tím, že maximalizují možnost kritické reakce, ne replikace. V novém ekosystému sociálních sítí ale hegemonii získávají memy, které jsou mimo rozdíl informacedesinformace. Na příkladu Alt-Right memů, šířících ideologii bílé nadvlády a replikujících se rychle v prostředí sociálních sítí, autor ukazuje, jak silná je memetická nákaza komunikace, vnikající do mediasféry z internetových neregulovaných fór, označených příponou „chan“.

Katastrofy masových vražd jako je střelení do muslimů nebo levičáků je důsledkem extremizace postojů, typickou pro memetickou komunikaci, na který vývoj levicové neumí odpovědět digitální mobilizací. V odkazu na práci Mike Watsona autor rozvíjí tezi, že pravicové memy realizují „systémovou rezistenci“ vůči mainstreamu obecně úspěšněji než levicové, i když někdy i ty dokáží třeba „globálně šířit trefnou kritiku kapitalismu“, například v roce 2020 zaplavili afroameričtí a asijské Wojaci online prostor, pravičáci nad Wojakem nezískali monopol, zůstal pluralitním memem.

„Neopakovala se tak podobná situace jako s postavičkou *Pepe the Frog*, která je dnes považovaná za jednu z hlavních online charakteristik bílých nacionalistů“ – píše autor. Možnosti nekonečného remixování původní vektorové ilustrace v tomto případě kromě rasistických extremistů využila jedna „jinak naladěná“ uživatelka k odstartování sérií barevných Wojaků.

Autor připomíná, že memy mají cyklus životnosti, definovatelný asi takto: v minoritní subkultuře se objeví specifický mem, ten se stává populárním, šíří se všude, je široce remixován různorodými subkulturami, do hry vstupují korporace, ty mem začnou monetizovat, a to je zlom, kdy mem ztrácí svou subkulturní energii a postupně zaniká. V návaznosti na práce Brodericka autor poukazuje na důležitou výhodu, plynoucí z cyklu životnosti memů: jejich remixování a využívání různými skupinami zabraňuje jejich stabilnímu přivlastnění extremisty, memy stereotypy sice většinou posilují, ale někdy i boří, protože uživatelé je „naředují“ vlastními „scénáři“, projektují do nich vzpuru proti specifickým společenským normám. Vznikají tak barevní, trans, queer nebo nebinární Wojaci, kteří vytlačují úspěšně autoritářské onlinové subkultury.

Důležitý závěr autorovy analýzy je, že všechny formy memetizace představují účinný nástroj války proti tradičním masovým médiím a její „učitelské“ roli v masové společnosti. Tato citace z díla Nagle je poučná: *Triumf Trumpistů byl taky vítězstvím ve válce proti mainstreamovým médiím, jimiž nyní opovrhuje spousta průměrných voličů a podivných, ... internetových subkultur zprava i zleva, které se od nenáviděného mainstreamu distancují úplně stejně. (...) Můžeme pozorovat anti-systémové nálady reprezentované formováním ... meme kultury... (vytvářené) samotnými uživateli. Zastánci kyberutopismu podobné myšlenky šířili už několik let, ale nikdy by je nenapadlo, že je zpopularizuje ultrapravicová politika.*

Autor kriticky přijímá diagnózu italského filozofa Franca Bifa Berardiho, který tuto situaci definuje jako stav, v němž je „univerzální rozum“ ve svých historických podobách nahrazen uzavíráním se do skupin, v nichž je komunikace jen ozvěnou intenzifikující postoje, s nimiž se členové nějaké skupiny nálad nebo názorů identifikují; stále intenzivněji se tak prosazují národovecké, pseudosocialistické a homogenizační tendence, uzavírání hranic a odmítání „cizinců“ definované jako předpoklad záchrany globalizací destabilizovaného světa. Trump v USA, Putin v Rusku, Salvini v Itálii, Orbán v Maďarsku, Erdogan v Turecku, Módí v Indii mění tyto nálady na politické programy._

Otázky k rozpravě:

Je perspektivní klást odpor memetické revoluci v komunikaci tím, že obránci racionální názorotvorby (sebeorganizace všeobecného intelektu -Marx) se naučí memovat nebo naopak je třeba klást odpor memetické revoluci jako takové?

Závěrečné hodnocení:

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě.

Návrh klasifikace: A

Posudek vypracoval(a):

Prof. PhDr. Václav Bělohradský, PhD.

Datum:

Praha 2.5.2022